

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA RIVOJLANTIRUVCHI MUHIT VA UNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Dildoraxon Turg'unboyeva,
Qo'qon DU Pedagogika va psixologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish jarayonida rivojlantiruvchi muhitning ahamiyati yoritiladi. Unda rivojlantiruvchi muhitning mazmun-mohiyati, asosiy funksiyalari hamda uning bolalarning kognitiv, ijtimoiy-emotsional va ijodiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy tahlil etiladi. Shuningdek, pedagogik jarayonda rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish va undan samarali foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, rivojlantiruvchi muhit, ta'lim-tarbiya, bolalar rivojlanishi, pedagogik yondashuvlar, ijodiy rivojlanish, ijtimoiy-emotsional rivojlanish.

Аннотация. В данной статье подчеркивается важность развивающей среды в процессе обучения детей дошкольного возраста. Проводится научный анализ сущности, основных функций развивающей среды и ее влияния на познавательное, социально-эмоциональное и творческое развитие детей. Также предлагаются практические рекомендации по организации и эффективному использованию развивающей среды в педагогическом процессе.

Ключевые слова: Дошкольное образование, среда развития, образование, развитие ребенка, педагогические подходы, творческое развитие, социально-эмоциональное развитие.

Abstract. This article emphasizes the importance of a developmental environment in the education of preschool-aged children. It provides a scientific analysis of the nature and key functions of a developmental environment and its impact on children's cognitive, social-emotional, and creative development. Practical recommendations for organizing and effectively using a developmental environment in the pedagogical process are also offered.

Keywords: Preschool education, developmental environment, education, child development, pedagogical approaches, creative development, social-emotional development.

KIRISH. Maktabgacha yosh inson hayotidagi eng muhim, faol o'sish va rivojlanish bosqichlaridan biridir. Bu davrda bola nafaqat jismonan, balki aqliy, ijtimoiy, axloqiy va estetik jihatdan ham shakllanadi. Shu sababli, aynan ushbu yosh bosqichida yaratiladigan ta'lim-tarbiya muhiti bolaning keyingi hayoti hamda shaxs sifatida kamol topishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-fevraldagi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-19-son Farmoni hamda uning ijrosiga qaratilgan

kompleks chora-tadbirlar maktabgacha ta’lim tizimini zamonaviy talablar asosida rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Ushbu jarayonda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yaratilayotgan rivojlantiruvchi muhit ularning jamiyatga moslashuvi va har tomonlama rivojlanishida muhim o‘rin tutadi[1].

ADABIYOT TAHLILI VA METODLAR. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga ta’sir etuvchi muhit masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida keng o‘rganilgan. Xususan, Lev Vigotskyning ijtimoiy rivojlanish nazariyasi rivojlantiruvchi muhitning bola bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishdagi hal qiluvchi rolini asoslab beradi. Unga ko‘ra, bola rivoji ijtimoiy muhit va kattalar bilan o‘zaro hamkorlik jarayonida yuzaga keladi.

Zamonaviy maktabgacha ta’lim amaliyotida Montessori method va Reggio Emilia approach kabi ilg‘or pedagogik yondashuvlar rivojlantiruvchi muhitni yaratishning samarali usullarini namoyon etadi. Ushbu yondashuvlarda muhit bola rivojining asosiy omillaridan biri sifatida qaraladi va uning mustaqilligini, ijodkorligini hamda tashabbuskorligini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ota-onalar va tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasi, shuningdek, bolaning sog‘lom ijtimoiy muhitga kirishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim-tarbiya berish jarayonida rivojlantiruvchi muhitni yaratish bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun muhim shart hisoblanadi. Nazariy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Lev Vigotsky kabi olimlarning pedagogik qarashlari rivojlantiruvchi muhitning bolaning aqliy hamda ijtimoiy rivojlanishidagi markaziy o‘rnini asoslab beradi.

Shu bilan birga, Montessori method va Reggio Emilia approach kabi zamonaviy pedagogik yondashuvlar rivojlantiruvchi muhitning nafaqat moddiy-texnik bazaga, balki bolaning mustaqilligi, tashabbuskorligi va ijodiy erkinligini qo‘llab-quvvatlashdagi ahamiyatini ham yoritadi.

Amaliyotda rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish faqat o‘yinchoqlar va didaktik materiallar bilan chegaralanmaydi. U, avvalo, pedagoglarning bolaga bo‘lgan munosabati, samarali muloqot, hamkorlik muhiti va ijobiy ijtimoiy aloqalarni o‘z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bunday muhitda tarbiyalanayotgan bolalar mustaqil fikrlashga moyil bo‘lib, jamoada ishlash ko‘nikmalarini egallaydi hamda ijodiy faoliyatga faol kirishadi.

Tarbiya – aniq maqsadga yo‘naltirilgan, ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama rivojlantirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini shakllantirish jarayonidir[2. – B. 388]. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta’lim muassasalarida rivojlantiruvchi muhitni muntazam ravishda yangilab borish va zamonaviy pedagogik metodlarni amaliyotga joriy etish muhim hisoblanadi. Biroq, rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, moddiy resurslarning yetishmasligi, pedagoglarning malaka darajasi hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlikning yo‘lga qo‘yilmaganligi ushbu jarayonga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin[3. – B. 224]. Shu bois, kelgusidagi tadqiqotlarda mazkur

muammolarni bartaraf etish, rivojlantiruvchi muhitni yanada takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish yo‘llarini izlash dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

NATIJALAR. Rivojlantiruvchi muhit — bu bola atrofida yaratiladigan jismoniy, psixologik, didaktik va ijtimoiy sharoitlar majmuasi bo‘lib, u bola shaxsining har tomonlama rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi, qiziqishlarini rag‘batlantiradi hamda o‘z-o‘zini anglashga yo‘naltiradi. Bunday muhit quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi: bolaga moslashtirilgan qulay va xavfsiz makon, yosh xususiyatlariga mos didaktik o‘yinchoqlar va vositalar, mustaqil faoliyatni rag‘batlantiruvchi imkoniyatlar, ijobiy muloqot va emotsional qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, o‘yin, ijodkorlik, tajriba va kashfiyotga asoslangan pedagogik yondashuvlar.

O‘rganilgan nazariy va amaliy manbalar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim-tarbiya berishda rivojlantiruvchi muhitning muhim ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, rivojlantiruvchi muhit bolaning kognitiv, ijtimoiy-emotsional va ijodiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, bunday muhit bolalarda mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini boshqarish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, bolalar o‘z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos faoliyatlarda ishtirok etganlarida ularning bilim va ko‘nikmalari samarali rivojlanishi kuzatildi. Pedagoglarning faoliyati va ta’lim muhitining to‘g‘ri tashkil etilishi esa bolalarda ijtimoiy muloqot, hamkorlik va jamoada ishlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Rivojlantiruvchi muhit nafaqat moddiy vositalar bilan, balki pedagogik yondashuvlar va ijtimoiy-psixologik sharoitlar bilan ham belgilanadi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida rivojlantiruvchi muhitni yaratishda moddiy bazaning yetishmasligi hamda pedagoglarning metodik tayyorgarligi darajasi pastligi muhim to‘siqlar sifatida aniqlangan[4. – B. 145].

Rivojlantiruvchi muhitning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

- **Kognitiv rivojlanishni ta’minlash** – bola o‘yinlar, mashg‘ulotlar va tajribalar orqali atrof-muhitni anglaydi, sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunadi.

- **Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash** – muloqot, hamkorlik va o‘zaro hurmat ko‘nikmalari shakllanadi.

- **Ijodiy salohiyatni rivojlantirish** – san’at, musiqa, rasm va dramatik faoliyat orqali bola o‘zini erkin ifoda etadi.

- **Mustaqillik va o‘zini boshqarishni shakllantirish** – tanlov asosida faoliyat yuritish imkoniyati bola shaxsining mustaqilligini oshiradi.

XULOSA. Xulosa qilib ayta olamizki, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yaratiladigan rivojlantiruvchi muhit ularning intellektual, ijtimoiy, emotsional va ijodiy jihatdan sog‘lom rivojlanishini ta’minlaydi. Bunday muhit faqat moddiy sharoitlar bilan cheklanmay, balki pedagoglarning kasbiy malakasi, tarbiyaviy yondashuvi hamda bolaga nisbatan hurmatga asoslangan munosabatni ham o‘z ichiga oladi. Har bir maktabgacha ta’lim muassasasi bolalar uchun erkin, xavfsiz va rivojlantiruvchi makonga aylanishi lozim. Pedagoglar zamonaviy metod va texnologiyalarni qo‘llagan holda, bolalarning mustaqilligi va ijodkorligini rag‘batlantiruvchi muhitni yaratishlari zarur. Shu bilan birga, ta’lim muhitini muntazam takomillashtirish, ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-fevraldagi “Maktabgacha ta’lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-19-son Farmoni. Elektron resurs: <https://lex.uz/pdfs/-8037353>.

2. Хошимов К., Нишнонова С., Ибимова М. ва бошқ. Педагогика тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 1996.

3. Ходжыев В.Х. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017.

4. Xalikova U.M. Maktabgacha ta’limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish metodikasi. – Toshkent: Fan va ta’lim, 2022.

5. Alikulova M.Sh. Rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etish. – Qarshi: Ilm-fan-ma’naviyat, 2025.